

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ROMANISTIKU

**KONTRASTIVNA ANALIZA SEMANTIČKE VRIJEDNOSTI POSLOVICA
U ITALIJANSKOM I BOSANSKOM JEZIKU**

Završni magistarski rad

Studentica: Lejla Ranica

Mentorica: Prof. dr. Nermina Čengić

Sarajevo, oktobar 2022.

Apstrakt

Poslovice su dijelom najstarijeg oblika umjetnosti, usmene književnosti, koja se razvijala vijekovima prije u narodu zahvaljujući pojedincima koji su, prepoznavši u poslovicama potencijalnu moralnu ostavštinu, odlučili oblikovati i prenositi narodne misli. Poslovice su, dakle, narodne misli ili usmene predaje koje su vremenom, zahvaljujući paremiografima, dospjele i u pisanu književnost. Cilj ovog rada je predstaviti semantičke i stilske odlike odabranih poslovica iz romana *I Malavoglia* Đovanija Verge, kao i semantičke i stilske odlike poslovica na b/h/s jeziku koje je Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak sakupio i objavio u zbirci *Narodno blago*. U završnom dijelu ćemo analizirane poslovice razvrstati na poslovice *potpune* i poslovice *funkcionalne* ekvivalencije, s ciljem isticanja sličnosti, odnosno, različitosti u izrazima ili jedinstvenosti italijanskog i b/h/s jezika i kulture.

Ključne riječi: *poslovica, biseri mudrosti, paremiologija, semantika, stilistika, frazeologija, leksikostilistika, leksem, kontrastivna analiza.*

1.UVOD.....	4
2.METODOLOGIJA	5
3.EKSPRESIVNO-STILISTIČKA OBILJEŽJA PISACA.....	6
3.1.Umjetnost pisanja.....	6
3.2.Stil kroz historiju.....	8
3.3.Stilski pravci	9
3.4.Jake pozicije u tekstu	10
3.5.Od frazeologije do paremiologije	11
3.6.Klasifikacija frazema	13
4.KLASIFIKACIJA POSLOVICA.....	16
4.1.Sakupljanje usmenih predaja	20
4.2.Poznati paremiolozi i paremiografi.....	21
5.KONTRASTIVNA ANALIZA SEMANTIČKIH VRIJEDNOSTI POSLOVICA U ITALIJANSKOM I BOSANSKOM JEZIKU	23
6.POSLOVICE POTPUNE EKVIVALENCIJE.....	33
7.POSLOVICE FUNKCIONALNE EKVIVALENCIJE	34
8.ZAKLJUČAK.....	36
9.LITERATURA	38

1. UVOD

U ovom radu ćemo se fokusirati na kontrastivnu analizu italijanskih i bosanskih poslovice sa naglaskom na njihove semantičke i stilske odlike.

U teorijskom dijelu ćemo objasniti šta je to stil, koje su stilske odlike pisaca, na koji se način značenje pojma stil mijenjalo kroz historiju, te ćemo predstaviti područje djelovanja stilistike, odnosno, njene uske povezanosti sa drugim lingvističkim disciplinama. Ukazat ćemo na jake pozicije u tekstu koje su u leksikostilistici ključne za razumijevanje bilo kojeg teksta. Zahvaljujući istraživanjima iz oblasti leksikostilistike, frazeologije i paremiologije bolje razumijemo historijsku pozadinu područja odakle potičemo, upoznajemo se sa tradicijom naših predaka, kao i sa jezikom, stoga ćemo posebnu pažnju posvetiti obrađivanju pojmova *frazeologija*, *paremiologija* i *poslovice*. Nakon toga ćemo na konkretnim primjerima iz romana Đovanija Verge *I Malavoglia* ispitati karakteristike italijanskih poslovice i njihovih potencijalnih ekvivalenata na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku.

Motivacija za pisanje ovog rada je proizašla iz želje da se pokaže koliko su italijanska i bosanska kultura različite, a u isto vrijeme mnogo slične, čemu svjedoči veliki broj italijanskih i b/h/s poslovice istog ili sličnog sadržaja i značenja koje smo pronašli. Poslovice mogu biti u obliku norme ili savjeta, a zovu se još usmenim predajama i *biserima mudrosti*, obzirom da se zasnivaju na zdravom razumu i iskustvu prijašnjih generacija. Njihova forma i stilske odlike pomažu da se lakše zapamte i prenose sa generacija na generacije. Kroz primjere iz romana *I Malavoglia* ćemo uvidjeti da je poslovicama glavna funkcija poboljšati suštinske moralne principe kod ljudi i da je njihova primarna uloga, dakle, odgojna.

Samo postojanje velikog broja poslovice istog ili sličnog sadržaja u italijanskom i b/h/s jeziku svjedoči o vrlo sličnoj jezičkoj logici, što nam je umnogome olakšalo analizu poslovice. Njihovom klasifikacijom s obzirom na semantička polja kojim pripadaju ćemo shvatiti da je za tumačenje poslovice presudno individualno viđenje, a onda i povezivanje poslovice sa općim iskustvom. U završnom dijelu rada će biti predstavljena klasifikacija poslovice prema općim kriterijima ekvivalencije: poslovice potpune i poslovice funkcionalne ekvivalencije.

2. METODOLOGIJA

Za pisanje završnog rada je najprije bilo potrebno posvetiti se pomnom iščitavanju Verginog romana *I Malavoglia* (bos. *Porodica Malavoglia*) sa posebnim naglaskom na poslovice kojim djelo obiluje. Nakon što smo pronašli i izdvojili ukupno petnaest poslovice koje su dijelom našeg korpusa, krenuli smo u iščitavanje zbirki *Narodno blago* i *Poslovice*, djela koja su napisali Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak i Đuro Daničić¹, jer nam je zadatak bio i da italijanskim poslovicama iz Verginog romana predstavimo ekvivalente na b/h/s jeziku. Obje navedene zbirke objedinjuju ogromno paremiološko blago našeg područja.

Kroz leksičko-semantičku analizu poslovice smo posmatrali ogromnu povezanost italijanskih i bosanskih poslovice, ali i originalnost obje kulture u slučajevima kada nismo mogli pronaći ekvivalente italijanskim poslovicama. Pored toga, veliku pažnju smo posvetili i stilskim vrijednostima poslovice koje smo izdvojili iz romana *I Malavoglia*, te smo zbog toga odlučili započeti rad najprije teorijskim osvrtom o stilu i stilskim odlikama pisaca. Posebnu pažnju smo posvetili značenju koje je stil imao kroz historiju i, s tim u vezi, uvidjeli neospornu povezanost stila sa retorikom. Pisali smo i o stilskim čvorištima u tekstu, mjestima koja su zapravo nosioci značenja većine teksta, a koja su nama pomogla prvenstveno u razumijevanju realnosti društva koju je Verga, služeći se pomno odabranom leksikom, nastojao prikazati u svom djelu. Teorijski dio obuhvata još i podjelu stilskih pravaca, kao i onu koja se odnosi na frazeologizme, jer smo željeli pokazati koliko su leksikologija i stilistika zapravo povezane, odnosno, koliko je razvoj stilistike i retorike zaslužan za izdvajanje frazeologije i paremiologije kao zasebnih lingvističkih disciplina.

Smatramo da je leksičko-semantičko-stilska analiza poslovice, iako najzahtjevniji dio posla, ujedno i najzanimljiviji. Uvidjeli smo da nas poslovice istovremeno izvještavaju o historiji, društvu i običajima naroda. Osim toga, kontrastivnom analizom poslovice smo imali priliku vidjeti kako

¹ Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak je bio političar, pisac i sakupljač poslovice i narodnih predaja iz Bosne, a njegova najznačajnija djela su *Narodno blago* i *Istočno blago*. Također, određeni period je obavljao funkciju gradonačelnika Sarajeva (Kapetanović-Ljubušak, 2003: 7-15).

Đuro Daničić je bio prevodilac, filolog i sakupljač poslovice i narodnih predaja porijeklom iz Srbije. Tokom svog života napisao je mnogo djela: *Rat za srpski jezik i pravopis*, *Mala srpska gramatika*, *Razlike između jezika srpskoga i hrvatskoga*, *Poslovice*, *Hvalov zbornik*. (www.enciklopedija.hr Daničić, Đuro. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leiksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 11.5.2022.)

se u različitim jezicima koriste različite lekseme, a da su poslovice zapravo ekvivalenti, s obzirom na njihovu semantičku vrijednost.

Na temelju iščitane literature vezane za poslovice, leksičko-semantičkom analizom poslovice i ukazivanjem na njihovu stilsku obojenost spoznali smo ekspresivno-stilističke odlike Verge, duh i način promišljanja italijanskog naroda i istovremeno proširili dosadašnja saznanja o paremiološkom gradivu našeg područja.

3. EKSPRESIVNO-STILISTIČKA OBILJEŽJA PISACA

3.1. Umjetnost pisanja

Kada se prvi put susrećemo s nekim djelom ili piscem, među prvim stvarima koje uočavamo su način na koji teku misli autora, riječi i leksičke konstrukcije koje koristi, karakter djela - dakle stil. Široka upotreba pojma stil u svakodnevnom životu inicijalno nas asocira na *način* na koji se nešto radi ili izražava. Potiče od latinske riječi *stilus* koja je isprva označavala olovku, a s vremenom je počela označavati način pisanja.² Danas se termin koristi kako bi označio *način ponašanja, izražavanja, pisanja, oblačenja, igranja, računanje vremena* itd.³ Svejedno da li se radi o književnosti, modi ili muzici, stil je umjetnički izraz.

U književnosti, stil predstavlja osobinu pisanja, način na koji pisci izražavaju svoje misli, njihov lični pečat. Dovoljno je pročitati nekoliko stranica nekog djela da se počne nazirati karakter pisanja koji je svojstven upravo tom autoru, što je ujedno i razlog zbog kojeg ćemo vjerovatno zapamtiti autora, te njegov stil pisanja potencijalno prepoznati u nekom drugom ili tuđem djelu.

Kroz stil se ispoljava piščeva originalnost, kvaliteta koju to djelo ima u poređenju s nekim drugim djelom, stilska markiranost djela. Vjerodostojno prikazuje način na koji pisci osjećaju i percipiraju svijet, pažljivost i istrajnost u biranju stilskih izraza koji će cjelokupnom djelu dati vitalnost i melodičan karakter. Najjednostavnije rečeno, stil je sve ono u šta se piščev književni glas može zaokružiti.

Prema definiciji, stil je *aspekt iskazanog koji proizlazi iz izbora sredstava izraza određenog prirodom ili intencijama lica koje govori ili piše* (Guiraud, 1964: 83). Izraz može biti riječ, skup

² www.treccani.it (Pristupljeno: 3.4.2022.); Sve prevode s italijanskog jezika uradila je autorica ovog završnog rada.

³ www.garzantilinguistica.it (Pristupljeno: 3.4.2020.)

riječi ili rečenica koja je u jeziku zapravo *ostvarenje misli* (Isto: 83). Jezik kojim se pisac služi u pisanju, odnosno, njegov stil pisanja i leksičke konstrukcije koje koristi, vodi nas ka saznanju kakve su zapravo njegove misli i šta je to što pisac teži prenijeti u svom djelu. Stoga se proučavanje stila nekog pisca može započeti upravo od proučavanja jezika kojim se služi u djelu.

Dakle, kako bismo shvatili definiciju stila, potrebno je uzeti u obzir značenje koje ima pojam *izraz*, a koje se, prema Guiraudu, tek može odnositi na (1964: 83):

- **Granice izraza:** *piščeva umjetnost, piščeva priroda i totalitet djela.*
- **Granice izražajnih sredstava:** *gramatičke strukture, kompozicioni postupci, misao u svom totalitetu.*
- **Priroda izraza:** *vrijednosti koje izražavaju stav lica i efekat koji ono želi da proizvede na svog sagovornika.*
- **Izvori izraza:** *stilovi temperamenta, spola, dobi, klasa, zanata, pokrajina, književni stil, administrativni stil.*
- **Aspekt izraza:** *eliptičan, metaforičan, žalostan, energičan, arhaičan, pjesnički stil.*

Svi uspješni pisci imaju svoj lični i prepoznatljivi stil koji su izgradili prvenstveno vođeni željom da ih se prepozna bez provjeravanja imena autora otisnutog na koricama djela. Svojim umijećem pisanja pisci nastoje pridobiti simpatije svoje čitalačke publike i potaknuti ih na razmišljanje jednom kada zatvore knjigu. U toj namjeri se služe pažljivim grupisanjem elemenata u rečenici, inverzijom, pauzama, ponavljanjima, retoričkim pitanjima, kao i pomnim odabirom riječi. Sve navedeno pomaže piscima u njihovoj namjeri da na figurativan način ispolje svoje misli i emocije i da istovremeno izgrade vlastiti stil.

Međutim, stil ne mora biti svojstven samo piscima, odnosno, može se raditi i o stilu koji je karakterističan nekom književnom rodu, školi ili epohi. Stoga je bitno istaći mnogobrojnost definicija stila koje zasahtijevaju temeljitu analizu, konsultovanje rječnika i iščitavanje literature koja se odnosi na tu tematiku i koja će nam pružiti uvid u samo poimanje stila kroz historiju budući da je kroz historiju imao različita značenja. Dakle, za razumijevanje pojma stila je najprije potrebno razumjeti njegovu historijsku evoluciju, a tome ćemo se posvetiti u idućem poglavlju.

3.2. Stil kroz historiju

Stil je još od antičkog perioda bio predmetom proučavanja retorike koja je, tada posmatrana kao umjetnost, predstavljala *kritički instrument u procjenjivanju individualnih stilova, umjetnosti velikih pisaca* (Guiraud, 1964: 5). Naime, retorika je predstavljala način, odnosno, stil pisanja tadašnjih pisaca. Predstavljala je stil pisanja jednog perioda u historiji i samim tim je iznimno važna za shvatanje ne samo književnosti, već i filozofije i kulture davnih naroda.

Historija retorike, prema predajama, počinje u petom vijeku p.n.e sa Sicilijancima Koraksom i Tesijem koji su se *prvi teorijski bavili uvjerljivim govorom* (Simić, 2001: 8). Škola Koraksa i Tesije sa Sicilije će obrazovati kasnije prve velike retore koji će svoje narode pozivati da uče, cijene i da se služe lijepom riječju. Kao uzrok nastanka retorike navodi se da su Sicilijanci *oštrouman i slatkorječiv soj ljudi, ali po prirodi sklon parničenju* (Isto: 9).

Svoje antičko značenje retorika je tokom srednjeg vijeka i klasicizma zadržala da bi ga s početkom 18. vijeka izgubila u potpunosti. Danas se retorika proučava sa lingvističkog aspekta i za potrebe istraživanja koja sprovode lingvisti je naročito zahvalna, posebno ako se uzme u obzir da je sve definicije i opažanja do kojih je retorika došla danas moguće produbiti i predstaviti u posve novom svjetlu. U tom smislu se saznanja do kojih je retorika došla nikada ne mogu prevazići. Zapravo je nemoguće prepoznati i shvatiti stil nekog autora ukoliko nam je nepoznata ideja o piščevom tadašnjem poimanju stila, što samo dovoljno govori o neosporivoj ulozi koju retorika ima u književnoj kritici i do današnjeg dana.

Osim toga, brojne su i definicije stilistike koje se pozivaju na retoriku: *stilistika je moderna retorika u dvostrukom obliku – nauka o izrazu i kritika individualnih stilova* (Simić, 2001: 5) ili *stilistika se nerijetko smatra nasljednicom retorike ili, drugim riječima, „modernom retorikom“ koja postupno utvrđuje svoj predmet ciljeve i metode* (Katnić-Bakaršić, 2001: 55). Obje navedene definicije ukazuju na to da je moguće upotrijebiti termine stilistika i retorika kao sinonime u određenom kontekstu, što i ne čudi budući da je historija stilistike jednim dijelom i historija retorike.

Razne su definicije stilistike, ali im je zajednička osnova, tj. da je stilistika definitivno nauka o stilu i da je njena zadaća da *utvrdi, opiše, definiše i klasificira različita izražajna sredstva i da zasnuje tipologiju stilova* (Guiraud, 1964: 84).

Klasifikacija izražajnih sredstava se sprovodi na analitički, racionalni i, prije svega, objektivan način, iako procjena samog stila ovisi uglavnom o onom ko čita i procjenjuje tekst, odnosno, o ukusu onog ko donosi sud, što na kraju obično rezultira subjektivnošću. U tom slučaju, kritika dobiva svoj primat u proučavanju stila, njegovih vrijednosti i definisanju kriterija.

Pa, ipak, među teoretičarima književnosti vlada mišljenje da se proučavanjem stila mogu baviti samo oni koji su stručni za taj poduhvat, dakle, oni koji imaju znanja iz različitih lingvističkih disciplina, počevši od sintakse, morfologije, fonetike, fonologije, leksikologije do semantike. U konačnici, stilistika je potvrđena naučna disciplina i njen predmet istraživanja su kako književni tekstovi tako i svi ostali tekstovi, usmeni i pisani, te proučavanje jezika i stila autora/djela.

3.3. Stilski pravci

Podjela stilistike se može izvršiti s obzirom na predmet njenog istraživanja, odnosno, s obzirom na impresivnost, ekspresivnost i moć datog izraza (Katnić-Bakaršić, 2001: 44-48):

- **Impresionistička stilistika** – područje stilistike je književno djelo, stilističari posmatraju jezik u djelu i polazeći od subjektivnih kriterija donose sud o samom djelu, jeziku, uspjehu kod čitalačke publike. Radi se najčešće o eseju ili kritici.
- **Strukturalna lingvistička stilistika** – područje istraživanja je jezik književnog djela, pisca, grupe pisaca, izdvajanje i analiziranje različitih tipova tekstova kao registara ili grupnih stilova. Fokus je na formi teksta gdje se, polazeći od objektivnih kriterija, nastoji analizirati tekst. Posmatraju se izražajne mogućnosti i sredstva različitih nivoa jezičkog sistema, kao i markiranost teksta. Strukturalni stilističari su osuđeni da ne poštuju organsko jedinstvo teksta, ulogu čitaoca, kontekst, što je dovelo do formiranja poststrukturalne stilistike.
- **Poststrukturalna stilistika** – predmet proučavanja je tekst kao „mjesto za pregovaranje značenja“ gdje značenja proizlaze iz odnosa prema drugim tekstovima i kontekstima, dakle, iz intertekstualnosti. Poststrukturalni stilističari smatraju da je jezik sredstvo manipulacije moćnika u društvu kojim žele dominirati.

Unutar ova tri dominantna pravca u stilistici je moguće izdvojiti još neke stilske pravce, kao što su: *deskriptivna i genetička stilistika, afektivna stilistika, stilistika kodiranja i dekodiranja, kontrastivna stilistika, funkcionalna stilistika, feministička stilistika, praktična stilistika, pragmatička stilistika ili pragmastilistika, kognitivna stilistika, leksikostilistika* (Katnić-Bakaršić, 2001: 49-52). Za naše istraživanje je naročito važna leksikostilistika budući da proučava leksiku jednog jezika s obzirom na njegovu *emocionalno-ekspresivnu, funkcionalno-stilsku i registarsku karakterizaciju* (Isto: 51). Područje proučavanja leksikostilistike je leksika sa konotativnim značenjem, dakle, markirana leksika, njene funkcionalne i stilske vrijednosti u govoru i pisanoj formi, a iste ćemo nastojati pokazati kroz primjere iz Verginog romana *I Malavoglia*.

3.4. Jake pozicije u tekstu

Leksikostilistika, osim što proučava lekseme s obzirom na njihovu ekspresivnost, zaslužna je i za obogaćivanje rječnika stilskim informacijama jer je pored svakog leksema u rječniku dostupno njegovo *denotativno*, odnosno, osnovno i eksplicitno značenje riječi, te *konotativno*, odnosno, preneseno i implicitno značenje riječi (Isto: 224). Kako bi se uradila leksička analiza elemenata u nekom tekstu, potrebno je poznavati elemente koji su dio stila, najprije pokušati shvatiti denotativno značenje onoga što se želi iskazati, te posebnu pažnju posvetiti leksici sa konotacijom koja stilski obilježava cijeli tekst. U stilistici je upravo odabir riječi od najvećeg značaja.

Posmatrajući tekst kao cjelinu, elemente koji su dio stila i njihovu međusobnu povezanost unutar konteksta, moguće je donijeti sud o stilskoj markiranosti cjelokupnog teksta. U toj analizi nam je fokus usmjeren na uočavanje jakih pozicija u tekstu. Katnić-Bakaršić jake pozicije u tekstu definiše kao *svojevrсна, smisaona i stilistička čvorišta teksta*, odnosno, mjesta koja su ključna za razumijevanje samog teksta (Isto: 268). U analizi se najprije kreće od naslova i podnaslova koji ponekad mogu sažimati cijeli tekst, predstaviti ideju, moto ili poentu samog teksta. Zatim se pažnja treba usmjeriti na prvu i posljednju rečenicu u tekstu koje, osim što iskazuju suštinu teksta, jer sadrže informacije o čemu će se govoriti u tekstu, predstavljaju ujedno i rekapitulaciju svega o čemu je bilo riječ prethodno u tekstu (Isto: 270).

Pored naslova i podnaslova, prve i posljednje rečenice, u jake pozicije teksta spadaju i stilske figure, citati, rime, poslovice čija zastupljenost u tekstu ne ostavlja čitaoca ravnodušnim, jer im je glavna funkcija da fasciniraju čitaoca, što ima pozitivan efekat na pamćenje i dugoročnu pohranu

informacija (Isto: 269). Stilski markiran tekst, odnosno, tekst prožet kako rimom, tako i stilskim figurama, ćemo lakše zapamtiti i dugoročno pohraniti u memoriju, što, s druge strane, nije slučaj sa neutralnim, suhoparnim, stilski nemarkiranim tekstovima.

Međutim, leksika sa konotacijom nema samo ukrasnu ulogu u nekom tekstu. To su dijelovi teksta koji imaju dublje značenje i smisao. Obično iskazuju autorov subjektivni stav i emocije, dakle, imaju emocionalno-ekspresivnu funkciju koju treba pokušati razumjeti. S tim u vezi, nema sumnje da su stilistika i semantika nerazdvojno isprepletene. Katnić-Bakaršić u leksiku sa konotacijom ubraja: *emocionalno-ekspresivnu leksiku, leksiku sa određenom funkcionalno-stilskom markiranošću, profesionalizme, neologizme, arhaizme, žargonizme, argotizme, frazeme, dijalektizme, egzotizme* itd (Isto: 224). Među nabrojanim posebno se izdvajaju frazemi koji će postati predmetom našeg proučavanja nadalje u radu.

Kako bismo što bolje razumjeli šta sve podrazumijeva termin frazem i kako bismo mogli prepoznati njegove semantičke i stilističke karakteristike, u idućem poglavlju će biti više riječi o razvoju frazeologije kao lingvističke discipline i klasifikaciji frazema.

3.5. Od frazeologije do paremiologije

Tanović kaže da u *frazeološkom fondu svakog jezika dominira narodna frazeologija* (Tanović, 2000: 11), što nam potvrđuje da je u osnovi nastanka frazeologije društveni faktor i kulturno naslijeđe. Naime, bogatstvo jednog područja se očituje upravo kroz bogatstvo frazeologije jezika kojim se služe njegovi govornici. Podaci iz literature koju smo konsultovali pokazuju da se u frazeologiju ubrajaju frazeološke konstrukcije, izreke, poslovice, krilatice, odnosno, elementi koji se u jeziku ne mogu razumjeti kroz razumijevanje pojedinačnih riječi koje ih sačinjavaju. Svaka riječ u frazeološkoj kombinaciji ima svoje osnovno, denotativno značenje u jeziku, koje, međutim, nije nužno značenje date frazeološke konstrukcije.

Termin *frazeologija* potiče od grčkih riječi *phrasis* (bos. izraz) i *logos* (bos. nauka, govor), a predstavlja *skup izraza karakterističnih za jedan jezik ili način konstruisanja rečenice koji je*

*svojstven nekom jeziku ili autoru.*⁴ Za definisanje njenih osnovnih jedinica se koriste termini poput: *frazemi, frazeologizmi, frazeološke jedinice, frazeološke konstrukcije i idiomi.*

Zanimanje lingvista za strukturu i semantičku vrijednost frazema postepeno je dovelo do formiranja frazeologije kao zasebne naučne discipline. Među imenima koja su posebno doprinijela procesu frazeologizacije slobodnih skupova i sintagmi će se izdvojiti Charles Bally i Viktor Vladimirovič Vinogradov⁵. Odvajanje frazema od slobodnih skupova i rečenica je razlog zašto su se lingvisti primarno zainteresovali za izučavanje frazeologije, a prije konstituiranja frazeologije kao naučne discipline, frazemi su smatrani *govornim ukrasom* (Isto: 11). Frazemi, isto kao i riječi, ulaze u vokabular u prvobitnom obliku, tj. sa strukturom i značenjem koji su im po prvi put ikad pripisani (Isto: 12). Prema strukturi se frazemi i slobodni skupovi riječi uglavnom i ne razlikuju, a obje kategorije spadaju u aktivni fond riječi nekog jezika, pa je neophodno da se ovi termini naučno odvoje. Razliku između frazema i običnih rečenica je moguće uočiti onda kada riječ koja je sastavni dio frazema ili rečenice zamijenimo nekom drugom riječju, ili kada promijenimo redoslijed riječi u izrazu. Ukoliko se u frazeološkoj kombinaciji jedan termin proizvoljno zamijeni drugim, promijenit će se semantička vrijednost izraza, što nije slučaj sa slobodnim skupom riječi ili rečenicom. Pojedinačne riječi u frazeološkoj konstrukciji nemaju značenje, pa je neophodno posmatrati konstrukciju i njeno značenje u cjelini.

Lingvistička istraživanja će pokazati koliko su razvoj frazema, stilistike i retorike međusobno isprepleteni. Potrebno je vratiti se u historiju i uzeti u obzir faktor društva u kojem su nastale poslovice vijekovima prije i u kojem su opstale u svom prvobitnom obliku, uprkos činjenici da evolucija u jeziku dovodi do nestajanja mnogih pojmova. Shvatit će se da su frazeologizmi upravo *arheološki ostaci jezika jednog naroda* (Della Rocca, 2017: 3), budući da u frazeološkim jedinicama opstaju zastarjele riječi i strukture kojima su se ljudi tada koristili, a koje su van upotrebe kada je u pitanju savremeni jezik.

Prednosti proučavanja frazeologije su brojne. Nastanak pojedinih frazema, odnosno, historijskih frazema, povezuje se sa mnogim historijskim događajima, što znači da nas proučavanje

⁴ www.treccani.it (Pristupljeno: 11.5.2022.)

⁵ Charles Bally, lingvista švicarskog porijekla, bio je filolog, učenik F. De Saussurea i usmjerio se prema opisnoj i strukturalnoj lingvistici.

Viktor Vladimirovič Vinogradov, lingvista ruskog porijekla, pisao je naučno-istraživačke radove koji su podstakli izdvajanje frazeologije kao zasebne discipline. Dostupno na: www.enciklopedija.hr (Pristupljeno 11.5.2022.).

frazeologije istovremeno uči i historiji naroda i razumijevanju vlastitog formiranja. Pored toga, proučavanje frazeologije je važno i za poznavanje samog jezika, kao i kulture neke zemlje.

3.6. Klasifikacija frazema

Frazemi su, prema definiciji, *višeleksmeni spojevi koji se po nizu karakteristika razlikuju od slobodnih skupova riječi i sintagmi* (Tanović, 2000: 11). Konotativno značenje frazema, odnosno, njihovo frazeološko, asocijativno i sugestivno značenje – kao i ekspresivnost i sažetost – su glavne karakteristike frazema (Isto: 11). Frazemi čine jezik metaforičnim, a naš vokabular intrigantnijim i bogatijim.

Izdvajanjem frazeologije kao zasebne naučne discipline, čijim osnivačem se smatra Charles Bally, počeo se promišljati kako o kompleksnosti frazema, o njihovom značenju i stilskim osobinama, tako i o njihovoj strukturi. Bally će podijeliti frazeme u tri osnovna tipa: *frazeološke sintagme, frazeološke grupe i frazeološka jedinstva* (Isto: 12). Ballyjeve ideje će dalje razraditi Vladimir Vladimirovič Vinogradov, koji će također predstaviti vlastitu podjelu frazema na: *frazeološke sraslice, frazeološka jedinstva, frazeološke sintagme i frazeološke izraze* (Isto: 12). Vinogradov je u svojoj podjeli istaknuo *ulogu semantičkih transpozicija i odnosa značenjskog centra i frazeoloških komponenti* (Isto: 12). Njegova promišljanja neće poslužiti samo ruskoj lingvistici, već će utjecati na razvoj frazeologije mnogih evropskih jezika.

Dvadeseti vijek je vrijeme kada raste interes brojnih lingvista za frazeologiju koji će pisati naučne radove o bitnim pitanjima frazeologije, počevši od termina frazem i njegovih osnovnih osobina, strukture, značenja i granica unutar jednog jezika. Konsultujući literaturu, uvidjeli smo da većina autora polazi od klasifikacije frazema prema njihovoj strukturi i, s tim u vezi, frazeme je moguće podijeliti na frazeme *rečenice* i frazeme *sintagme* (Melvinger, 1984: 87).

Frazeme rečenice se dalje mogu podijeliti na (Isto: 87):

- **Komunikacijske frazeme** – *prenose informacije o nečemu, njihovo značenje se ne može iskazati upotrebom riječi ili sintagmi, već pomoću rečenice (poslovice).*
- **Nominacijske frazeme** - *sa strukturom rečenice koriste se kao riječi ili sintagme kojima se imenuju stvari ili pojave.*

Osim strukture, kao kriterij za klasifikaciju frazema mogu se uzeti i njihove stilske odlike. Klasifikacija frazeoloških jedinica s obzirom na njihovu stilske i funkcionalne odlike je sljedeća (Menac, 1978: 220-224):

- **Knjiški i književni** frazeologizmi - knjiški frazeologizmi su specifični za jedno djelo ili autora, a krasi ih *svečan i poetičan ton, ekspresivnost i subjektivnost*, dok su književni frazeologizmi preuzeti iz pisane ili usmene književnosti (*narodne izreke, krilatice, latinske poslovice, citati*).
- **Međustilski** frazeologizmi – frazeologizmi koji se mogu upotrijebiti u raznim stilovima i situacijama. Menac ovu grupu frazeologizama naziva *stilski neutralnim frazeologizmima*.
- **Razgovorni** frazeologizmi – frazeologizmi koji se koriste u svakodnevnoj, neformalnoj komunikaciji.
- **Žargonski i dijalekatski** frazeologizmi – frazeologizmi koji se koriste unutar jedne društvene grupe ili teritorije.
- **Poslovni-administrativni frazeologizmi** – *frazeologija poslovno-administrativnog stila je lišena emocionalno-ekspresivnih prizvuka* (jezik prava i administracije).
- **Znanstveni** frazeologizmi – *frazeologija znanstvenog stila obuhvaća terminologiju pojedinih znanosti te je ekspresivno najmanje obojena*.

Predmet našeg interesovanja su knjiški i književni frazeologizmi koji su vrlo postojani u Verginom romanu *I Malavoglia*, a samo djelo zahvaljujući njihovom prisustvu, prvenstveno poslovice, odiše narodnim duhom, izražajnom figurativnošću i prenosi moralne poruke. Poslovice ubrajamo u frazeme jer je njihovo značenje poučno i figurativno, iako je upravo vrlo izražajna figurativnost razlog česte neprevodivosti poslovice na druge jezike.

Termin poslovice potiče iz ruskog jezika, a za ustaljivanje termina u b/h/s jeziku koje se desilo u 19. vijeku zaslužno je djelo Vuka Stefanovića Karadžića koji se bavio sakupljanjem narodnih poslovice (Kekez, 1984: 10). Pod pojmom *poslovice* ili *izreka* se podrazumijeva *kratka, ali semantički, estetski, strukturno i funkcionalno cjelovita jedinica izuzetne slikovitosti i retoričkog potencijala* (Molnar, 2009: 46). U formi je rečenice kojom se prenosi sažeta narodna mudrost.

Poslovice mogu biti poučnog, ali i često šaljivog karaktera, a njihova glavna odlika jeste nastojanje da se na kreativan i aluzivan način prenese neka poruka. Također, mogu biti u obliku norme. Dakle, poslovice mogu imati ulogu savjeta ili predstavljati neku društveno-prihvaćenu konvenciju.

Kada bi se nastojalo otkriti ime onog koji je izdvojio i upotrijebio prvu izreku ili poslovicu u jednom području, moralo bi se sprovesti istraživanje područja u kojem je izreka nastala, njegove folklorne kulture, te historije jer su mnogi historijski trenuci ostavili tragove na civilizacije u kojima su poslovice nastale. Dakle, bilo bi to nemoguće istraživanje jer autor narodne književnosti ne postoji. Postoje samo pojedinci koji su odlučili oblikovati i zabilježiti narodne misli.

Zbog velikog interesovanja za poslovice kroz historiju i njihove vrijednosti razvila se *paremiologija* (grč. *paromia* – bos. poslovica), odnosno, *znanstvena disciplina koja tumači, proučava i rješava sva pitanja vezana za poslovice* (Kekez, 1984: 13). S tim u vezi su nastala još dva termina: *paremiolog* ili znanstvenik koji se bavi poslovicama, kao i *paremiograf* ili osoba koja sakuplja i objavljuje poslovice.

Poslovice nas vežu za tradiciju, korijene i pretke, jer su zapravo postale i širile se među narodom, prenosile se s koljena na koljeno, sa generacije na generaciju. Razlikuju se s obzirom na upotrebu, običaje, područje u kojem su zastupljene i jezik, iako narodi koji dijele zajedničku historiju najčešće imaju i zajedničke izreke, te tako imaju svoje ekvivalente na drugim jezicima. Dešava se i da dva različita jezika imaju isti koncept poslovice, ali ne i formu, pa tako dvije poslovice različitog sadržaja prenose istu poruku. Poslovice se rijetko, gotovo nikad, mogu shvatiti doslovno, a to je ujedno i razlog njihove česte neprevodivosti s jednog jezika na drugi, pogotovo kada su u pitanju jezici čiji govornici pripadaju kulturama koje se međusobno mnogo razlikuju. Poslovice su zastupljene u svakodnevnom vokabularu onih koji teže da na zanimljiv način iskomuniciraju neku poruku. Služeći se poslovicama u govoru se istovremeno dobiva i na samopouzdanju jer se na jasan i odmjeran način izražavaju misli, koncepti i ideje.

U tekstu je poslovice lako prepoznati upravo zbog sažetosti poruke koja se ispoljava putem metafore, aliteracije, alegorije i drugih stilskih figura, rima, poređenja, a mogu tretirati najrazličitije teme kao što su: ljudske vrline i mane, međuljudski odnosi, navike, poroci, meteorološke prilike i drugo. Klasifikacija poslovica se može izvršiti upravo s obzirom na temu koju tretiraju, kao i prema abecednom kriteriju, ali, prema Kekezu, bolje ih je klasificirati prema

semantičkim poljima budući da poslovice grupišu životne pojave uvijek preko individualnog viđenja koje se naknadno poistovjećuje s općim iskustvom (Isto: 59).

4. KLASIFIKACIJA POSLOVICA

U prošlosti, poslovice su se klasificirale prema abecednom kriteriju, ali su danas praktičnije tematska i klasifikacija prema semantičkim poljima, jer se poslovice mnogo lakše pamte zahvaljujući asocijacijama i sortiranju izreka prema sadržaju. Klasifikacija poslovica je nužna ne samo za preglednije prezentiranje poslovica, nego i za lakše izdvajanje za praktičnu primjenu. U tom pogledu, abecedni niz poslovica (bez popratnog opisa koji je obično informacija o poetskim osobinama poslovica) ne može zadovoljiti potrebe onog ko treba doći do neke određene poslovice za kratko vrijeme, kao i do njenih posebnih karakteristika. S obzirom na stepen ekvivalencije razlikujemo poslovice *potpune* ekvivalencije i poslovice *funkcionalne* ekvivalencije. Poslovice potpune ekvivalencije se podudaraju u italijanskom i bosanskom jeziku s obzirom na sadržaj i izraz, a poslovice funkcionalne ekvivalencije su izrazom drugačije, a sadržajno se podudaraju (Žunić&Botalić, 2014: 674).

Primjerima iz romana *I Malavoglia* smo odlučili ilustrovati klasifikaciju poslovica koju je izvršio Kekez. Također, u analizi smo predstavili vlastiti doslovni prevod Verginih poslovica na bosanski jezik, te smo se, polazeći od semantičke vrijednosti poslovica na italijanskom jeziku, trudili poslovicama pronaći ekvivalente na b/h/s jeziku u zbirkama *Narodno blago* i *Poslovice* koje su prikupili Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak i Đuro Daničić.

S obzirom na njihovo semantičko polje, prema Kekezu, poslovice mogu biti:

1. Historijske poslovice i **historijsko** semantičko polje:

Fa il mestiere che sai, che se non arricchisci camperai.

(Verga, 1968: 170)

(Radi posao koji znaš, ako se ne obogatiš, nekako ćeš živjeti.)

Zanat je u nevolji najbolji pomoćnik.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 367)

Uzevši u obzir da je Verga sicilijanski pisac i da njegovo djelo obiluje poslovicama iz razloga što je sam želio prenijeti mudrost svojih predaka, jasno je da su u pitanju poslovice koje oslikavaju historijsku pozadinu Sicilije. U pitanju je devetnaesti vijek, a poslovice izgovara lik kojeg je Verga nazvao padron 'Ntoni (padron, bos. majstor). Pisac nas na samom početku romana obavještava da je majstor 'Ntoni čuo poslovice od starijih generacija koje su ih prethodno čule također od svojih predaka. Poruka koju ova poslovice želi prenijeti je da se čovjek treba baviti onim u čemu je stvarno dobar, jer osim što može uspjeti u tom poslu i posljedično se obogatiti, manje su šanse da će se dovesti na ivicu gladi.

Verginoj poslovisi smo tražili ekvivalent na b/h/s jeziku imajući na umu da se italijanski leksem *mestiere* može na više načina prevesti, pa, osim što označava *posao*, može označavati i *zanat*. Potpuni ekvivalent nismo našli, ali smatramo da je ponuđena poslovice prikladna kada je u pitanju semantička vrijednost i poruka koja se želi iskazati, bez obzira na drugačije lekseme *nevolja* i *pomoćnik* koji su upotrijebljeni u b/h/s poslovisi. U pitanju su djelomični ekvivalenti, odnosno, poslovice približnog značenja u kojima je potrebno shvatiti suštinu poruke. U razumijevanju suštine poslovice nam je pomogao prevod italijanskog glagola *campare* koji ne znači *voditi lagodan život*, već upravo suprotno: *životariti, živjeti nekako*. Imajući to na umu, izvodjili smo ekvivalent na b/h/s jeziku gdje se nastoji prikazati ista slika, *Zanat* je u *nevolji* najbolji pomoćnik, gdje priloška odredba *u nevolji* uspješno prenosi poruku iskazanu u poslovisi na italijanskom jeziku, a to je u slučaju da nas zadese teška vremena, odnosno, crni dani.

2. Poslovice iz **etnološkog** semantičkog polja:

I vicini devono fare come le tegole del tetto, a darsi l'acqua l'un l'altro.

(Verga, 1968: 121)

(Komšije trebaju biti poput crijepova – da daju vode jedni drugima.)

Kamen na kamen, a čovjek se na čovjeka naslanja.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 171)

U slozi je snaga.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 351)

Poslovice iz etnološkog semantičkog polja teže da oslikaju običaje, zavičaje, stanovnike nekog kraja, njihov mentalitet i ponašanje, navike i principe do kojih drže ili su držali tokom prošlosti. U

mnogim kulturama običaj je da se komšije međusobno poštuju i pomažu, a italijanska poslovice nam na slikovit način želi dočarati kakav bi to komšijski odnos trebao biti. Nismo uspjeli pronaći njen potpuni ekvivalent na b/h/s jeziku, ali smo predstavili dvije poslovice koje smisleno odgovaraju poslovi na italijanskom jeziku. Tako, u italijanskoj poslovi su upotrijebljene lekseme *vicini* (bos. komšije) i *tegole* (bos. crijepovi), za razliku od b/h/s poslovice gdje su upotrijebljene lekseme *čovjek* i *kamen*. Dakle, iako su upotrijebljene različite lekseme u italijanskoj i b/h/s poslovi, između njih postoji određeni stepen ekvivalencije i prenose istu poruku, a to je da ljudi trebaju biti složni i spremni jedni drugima pomoći.

3. Poslovice iz **filozofskog** semantičkog polja:

Lontano dagli occhi, lontano dal cuore.

(Verga, 1968: 133)

(Daleko od očiju, daleko od srca.)

Daleko od očiju, daleko od srca.

(Daničić, 1871: 15)

U filozofsko semantičko polje bi bilo moguće uvrstiti većinu poslovice budući da nas poslovice, kada ih čujemo, inspirišu i potiču na razmišljanje, pa stoga veoma podsjećaju na filozofske izjave ili aforizme. Putem poslovice *Daleko od očiju, daleko od srca* se nastoji istaći faktor udaljenosti kao razlog nemogućnosti održavanja topline u ljudskim odnosima. Ova poslovice je potpuni ekvivalent italijanskoj poslovi *Lontano dagli occhi, lontano dal cuore*, s obzirom na njene ključne konstituente *lontano* (bos. daleko), *occhi* (bos. oči) i *cuore* (bos. srce), što nam govori o sličnostima italijanskog i b/h/s jezičkog sistema. Kada je u pitanju funkcija date poslovice, ona se često koristi kako bi se opravdalo nečije pogrešno ponašanje, gdje je daljina u suštini samo izgovor za nestanak bliskosti u nekom odnosu. U konačnici, poslovice *Daleko od očiju, daleko od srca*, odnosno, *Lontano dagli occhi, lontano dal cuore*, ima za cilj spoznaju istine ili više mudrosti, što je glavna poveznica između poslovice i filozofskih izjava, odnosno, aforizama.

4. Poslovice iz **politološkog** semantičkog polja:

Ognuno tira l'acqua al suo mulino.

(Verga, 1968: 159)

(Svako vuče vodu na svoj mlin.)

Svak' na svoj mlin vodu navraća.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 299)

U pitanju je italijanska poslovice za koju smo pronašli potpuni ekvivalent na b/h/s jeziku s obzirom na ključne konstituente *ognuno* (bos. svak' od svako), *mulino* (bos. mlin) i *acqua* (bos. voda). Radi se o poslovice koju vrlo često možemo čuti, kako u b/h/s jeziku, tako i u italijanskom jeziku. Čovjekova želja za moći i dominacijom nad drugima je dovela do pojave i upotrebe jedne ovakve poslovice koja oslikava jednu ljudsku osobinu - borbenost. Tako je onaj ko *navraća vodu na svoj mlin* osoba koja se zapravo bori za vlastite ciljeve i pokušava izvući vlastitu korist iz određene situacije.

5. Poslovice iz **sociološkog** semantičkog polja:

Ciascuno deve pensare alla sua barba prima di pensare a quella degli altri.

(Verga, 1968: 203)

(Svako treba misliti o svojoj bradi prije nego što pomisli na tuđu.)

Zaviri u svoju torbu, pa ti ne treba gledat' u tuđu.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 369)

Meti ispred svoje kuće.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 197)

U poslovicama iz sociološkog semantičkog polja akcenat je na pojedincima ili kolektivu, odnosno, na društvu čije je djelovanje glavni motiv ovakvih poslovice. Ne teže eksplicitno iskazati da je nešto dobro ili loše, kao poslovice iz drugih semantičkih polja, već je fokus usmjeren na čovjeka koji je jedini odgovoran za vlastitu sudbinu. U italijanskoj poslovice imamo leksem *barba* (bos. brada) dok u b/h/s ekvivalentu imamo lekseme *torba* i *kuća*. Obje poslovice, bez obzira na lekseme

sa različitim značenjima, aludiraju na „zapuštenost, kaos, nered“ koje, metaforički govoreći, svako za sebe treba počistiti. Pojednostavljeno, poslovice na italijanskom jeziku i njen ponuđeni ekvivalent na b/h/s jeziku, iako nisu potpuni ekvivalenti s obzirom na upotrijebljenje lekseme, teže prenijeti istu poruku, a to je da se ne treba miješati u tuđe živote, već biti isključivo zaokupljen svojim i „gledati svoja posla“.

4.1. Sakupljanje usmenih predaja

Roman Jakobson i Pjotr Bogatirjov⁶ su prvi primijenili shemu *langue-parole* na usmenu i pisanu književnost, gdje bi se *langue* (jezični sistem) uvrstila usmena književnost ili folklor kako se još naziva, a u *parole* (moguća realizacija jezika) pisana književnost (Kekez, 1984: 7).

Folklor, u općenitom značenju, predstavlja sakupljanje i prenošenje pjesama, bajki, legendi, poslovice. Folklorna nauka je *nauka o narodima, običajima, književnosti, komparativnom proučavanju jezika, politici, religijama* (Sorrento, 1925-1927: 654). Značaj folkloru je ogroman za historiju i razumijevanje različitih nacija, njihovih uvjerenja i običaja, ali i bilježenja i prenošenja poslovice koje bi, prema navedenoj shemi, bile i *langue* i *parole*.

Iako mnoge poslovice datiraju iz davnih i nama dalekih vremena, čini se da mnoge nemaju tendenciju da blijede iz upotrebe, budući da su vrlo zastupljene kako u usmenoj tako i u pisanoj formi. U svakodnevnoj komunikaciji možemo čuti poslovice kojim se nastoji nekoga nasavjetovati i koje bi trebalo imati na umu prilikom donošenja životnih odluka. Oni koji prenose ove mudrosti su obično stariji ljudi koji imaju cjeloživotno znanje i mudrost koje žele prenijeti svojim potomcima. U tim biserima mudrosti pojedinci su prepoznali potencijalnu moralnu ostavštinu, te ih odlučili zabilježiti, grupirati i objaviti u zbirkama kako bi ih ostavili narednim generacijama. Iako se vremena mijenjaju, baš kao i ljudi, u mnogim poslovicama ima istine i korisnih savjeta kako bi se poboljšali život, ljudi i međuljudski odnosi.

⁶ Roman Jakobson, ruski lingvista, filolog i kritičar, se bavio razradom vlastite teorije strukture jezika i strukturalne teorije fonologije. Dostupno na: www.treccani.it (Pristupljeno 27.5.2022.). Pjotr Bogatirjov bio je ruski lingvista i folklorist, a zajedno s Jakobsonom je ukazivao na vanknjiževnu funkciju folkloru, odnosno, komunikacijsku funkciju (Kekez, 1984: 7).

Tako, s jedne strane, imamo starije ljude kao čuvare usmenog predanja, a s druge, brojne autore koji su, prepoznavši potencijal u narodnim mislima, sakupljali i klasificirali usmene predaje, te ih pretočili u pisanu formu – zbirke. Takva djela su od neprocjenjive vrijednosti za jedan narod i područje jer pružaju uvid narednim generacijama u neiscrpno blago područja iz kojeg potiču.

4.2. Poznati paremiolozi i paremiografi

U nastavku ćemo navesti neke važne paremiologe i paremiografe, odnosno, istaknute istraživače i sakupljače poslovice na b/h/s i italijanskom jeziku, a potom ćemo fokus usmjeriti na semantičke i stilske vrijednosti poslovice prikupljenih iz Verginog romana.

- **Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak**

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak je rođen 1839. godine u Ljubuškom. Bio je bosanski političar i pisac. Svoje osnovno i srednjoškolsko obrazovanje je završio u Mostaru, a potom se preselio u Sarajevo gdje je jednu godinu izvršavao funkciju gradonačelnika. Imao je znanja iz orijentalnih jezika (turskog, arapskog i perzijskog jezika). Još u ranom djetinjstvu mu se javlja želja da pami, sakuplja i zapisuje poslovice s ciljem da ih jednog dana objavi, iz razloga što je uvidio, kako to i sam u predgovoru zbirke kaže, *veliku i jezgrovitú misao u izrekama i poslovicama našeg slavnog naroda* (Kapetanović-Ljubušak, 2003: 30). Njegova knjiga *Narodno blago* poslužila nam je, dok smo za potrebe ovog rada tražili italijanske ekvivalente, kao najveći izvor poslovice na b/h/s jeziku.

- **Erazmo Roterdamski**

Erazmo Roterdamski je bio među prvim najpoznatijim evropskim paremiolozima. Rođen je 1466. godine u Roterdamu, a pravo ime mu je bilo Geert Geertz. Bio je svećenik, filozof, književnik, paremiolog, a diplomu teologije je stekao u Torinu. Zaslužan je za iniciranje prikupljanja i prezentiranja poslovice. Njegova zbirka *Adagia* broji 3000 poslovice koje je prikupljao iz klasičnih djela, a sadrži latinske i grčke poslovice. Djelo je zapravo enciklopedija starogrčke i rimske kulture u kojoj se pojavljuju nepoznati likovi iz republikanskog Rima i klasične Atine, carevi, ribari, filozofi, heroji, biljke, životinje, hrana, odnosno, metafore antičke komunikacije putem poslovice

(Da Rotterdam, 2013: 12). Zbog toga Erazma Roterdamskog zovu posljednjim antičkim paremiografom i prvim modernim paremiologom.

- **Đuro Daničić**

Rodio se u Novom Sadu kao Đorđe Popović 1825. godine, a umro u Zagrebu gdje je stekao titulu Počasnog građanina. Nakon što je završio gimnaziju, posvetio se izučavanju pravnih nauka. Njegova životna djelatnost je svestrana: bio je naučnik, filolog, prevodilac, pisao je gramatike, bavio se lingvističkom kritikom. Prevođenjem se počeo baviti kao vrlo mlad, još kao đak gimnazije, a prvi ozbiljniji prevodi su *Istorija srpskog naroda* i *Pripovetke iz Staroga i Novoga zaveta*. Susret sa Vukom Karadžićem je bio presudan da se nastavi baviti lingvističkim istraživanjima, te da poprimi ijekavski izgovor. Neka od njegovih djela su: *Rat za srpski jezik i pravopis*, *Mala srpska gramatika*, *Razlike između jezika srpskoga i hrvatskoga*, *Poslovice*, *Hvalov zbornik*. Daničićevi prijevodi su danas model srpskog književnog jezika, a zbirka *Poslovice* predstavlja paremiološko blago hrvatskog područja koju smo također konsultovali prilikom analize poslovice.

- **Giovanni Verga**

Tokom pisanja romana *I Malavoglia*, Verga se istovremeno bavio istraživanjem poslovice i idioma koje bi predstavio u svom djelu. Pažljivo birajući izraze i poslovice, Verga je nastojao na taj način predstaviti razne osobine likova. Zahvaljujući prijateljstvu sa Luidijem Kapuanom⁷ Verga je došao do velikog broja sicilijanskih poslovice. Kapuana je Vergi poslao Pitreovu zbirku poslovice *Proverbi siciliani raccolti e messi in raffronto con quelli dei dialetti d'Italia* (bos. Sicilijanske poslovice prikupljene i upoređene s onima na dijalektima Italije), koja sadrži skoro sve poslovice koje je moguće uočiti u romanu, iako se može pretpostaviti da je Verga, budući da je i sam rođen na Siciliji, većinu poslovice znao i prije nego je došao u kontakt sa zbirkom koju je napisao Đuzepe Pitre⁸. Zbirka se sastoji od četiri dijela: prvi dio sadrži 62 poslovice, drugi dio 44, treći 18, a četvrti

⁷ Luidi Kapuana, je bio pisac, književni kritičar i istaknuti teoretičar verizma. Dostupno na: www.treccani.it (Pristupljeno 27.5.2022.).

⁸ Đuzepe Pitre, historičar, filolog, književnik i folklorista, jedan je od osnivača folklorističke nauke u Italiji. Dostupno na: www.treccani.it (Pristupljeno 27.5.2022.).

dio sadrži 3 poslovice iz romana *I Malavoglia*. Osim navedene zbirke, Verga se služio i zbirkom autora Santo Rapisarda, *Raccolta di proverbi siciliani* (bos. Zbirka sicilijanskih poslovica), zbirka kojoj pripadaju poslovice iz oblasti Katanije, dok Pitreova zbirka obuhvata poslovice s cijelog otoka Sicilije (Pappalardo, 1967: 142). Sve poslovice su prevedene sa sicilijanskog dijalekta na italijanski standardni jezik. Verga je svoje djelo protkao poslovicama kako bi oslikao sicilijanski duh i način razmišljanja, ali i kako bi pokazao široku upotrebu poslovica u izražavanju ljudskih osjećanja i misli.

5. KONTRASTIVNA ANALIZA SEMANTIČKIH VRIJEDNOSTI POSLOVICA U ITALIJANSKOM I BOSANSKOM JEZIKU

U ovom poglavlju ćemo se posvetiti leksičko-semantičko-stilskoj analizi poslovica prikupljenih iz romana *I Malavoglia*, ali i njihovih ekvivalenata na b/h/s jeziku koje smo izdvojili iz zbirki *Narodno blago* i *Poslovice*, analizirajući ih na planu izraza i sadržaja. Najprije ćemo predstaviti vlastiti doslovni prevod italijanskih poslovica, a zatim ćemo poredeći italijanske poslovice i njihove ekvivalente na b/h/s jeziku, pokušati ukazati na sličnosti, odnosno, različitosti u italijanskom i b/h/s jeziku i kulturi. Posmatrat ćemo njihove ključne konstituente i stilske odlike. Na kraju ćemo, s obzirom na sličnosti i različitosti u izrazu i sadržaju, analizirane poslovice podijeliti u dvije zasebne kategorije, kako bismo imali potpun pregled poslovica koje predstavljaju zajedničke karakteristike italijanskog i b/h/s jezika, kao i one koje, s druge strane, predstavljaju jedinstvenost frazeologije italijanskog, odnosno, b/h/s jezika.

Primjer 1:

Il buon pilota si conosce alle burasche.

(Verga, 1968: 201)

(Dobar pilot se poznaje u oluji.)

Na muci se poznaju junaci.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 207)

Za razumijevanje italijanske poslovice, osim doslovnog prevoda, potrebno je uzeti u obzir realnost društva koje Verga želi opisati datom poslovicom. U romanu društvo se bavi ribolovom, ali se radi o siromašnoj sredini koja se za potrebe preživljavanja treba početi baviti pomorskom trgovinom. More je simbol opasnosti i nepredvidivih događaja, stoga treba biti spreman na suočavanje sa olujama. Verga je upotrijebio poslovicu *Il buon pilota si conosce alle burasche* kako bi opisao situaciju u romanu gdje je padron 'Ntoni u nezavidnoj situaciji jer je njegov brod *Provvidenza*, njegov glavni izvor zarade, pred potopom.

U poslovići leksem *pilota* (bos. *pilot*) ima široko značenje, tj. njegovo semantičko polje se može odnositi i na vodiča, navigatora, kormilara, u zavisnosti od životne situacije. Leksem *burasca* (bos. *oluja*) osim što je simbol za opasnost, predstavlja i priliku u kojoj se mogu prepoznati nečije prave vještine. Tvrdnja koju izražava ova poslovice jeste da su teški trenuci prilika da dokažemo svoju vrijednost, odnosno, da će onaj ko je zaista kompetentan uspjeti na kraju savladati sve prepreke.

Datoj poslovići bi smisljeno odgovarala b/h/s poslovice *Na mucì se poznaju junaci*, jer biti pilot podrazumijeva imati hrabrosti, biti junak. Takvo tumačenje poslovice nam ukazuje na njene stilske vrijednosti, odnosno, da obje poslovice imaju alegorijsko značenje⁹. Ono što je glavna razlika između Vergine poslovice i njenog ekvivalenta na b/h/s jeziku je gramatički red riječi u italijanskoj i inverzija u njenom ekvivalentu. U b/h/s poslovići je to sintagma *na mucì* kojoj se teži više dati na značaju, tj. teži se naglasiti da su teški trenuci vrijeme dokazivanja naših umijeća. Inverzijom se postiže poetični ton i najčešće se upotrebljava kada želimo ostaviti poseban utisak na one koji nas slušaju, te kako bismo istakli određeni dio iskaza, bilo da je to samo jedna riječ ili dio rečenice.

Primjer 2:

Senza pilota barca non cammina.

(Verga, 1968: 71)

(Bez pilota brod ne ide.)

⁹ Alegorija je *stilska figura* kojom izraz, govor ili priča pored doslovnog značenja poprima dublje, skriveno značenje (Dardano&Trifone, 1995: 713).

Bez uzde konj se ne jaše.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 85)

Poetski jezik poslovice se ostvaruje zahvaljujući različitim stilskim figurama. Jedna od njih je personifikacija koja se može definisati kao *atribuiranje ljudskih osobina neživim stvarima, prirodnim pojavama ili apstraktnim idejama*.¹⁰ Personificiranjem se apstraktne pojave dovode u relaciju sa čovjekom i njegovim djelovanjem, jer neživo postaje živo. Zahvaljujući personifikaciji koja je upotrijebljena u poslovice *Senza pilota barca non cammina* ostvarena je poteska slika broda kao bića koje hoda. Odabir glagola nam također mnogo govori o stilskim osobinama poslovice. Umjesto ekspresivnog glagola *camminare* (bos. hodati) mogao je biti upotrijebljen bilo koji drugi ekspresivno-neutralni glagol poput *ići, kretati se* (it. andare, muoversi), ali taj izbor bi bio mnogo manje izražajan i slikovit, s obzirom da poslovice prepoznajemo upravo po njihovoj stilogenoj prirodi i poetskom jeziku.

Redosljed sastavnih elemenata u poslovice na italijanskom jeziku je inverzan s ciljem isticanja lekseme *pilota* (bos. pilot) u njenom prenesenom značenju: vodič, predvodnik, putokaz, zvijezda vodilja. Pilot, odnosno vodič, upravlja brodom. Verga je upotrijebio ovu poslovice kako bi naznačio da ljudi trebaju nekoga ko će ih voditi na putovanju zvanom život. Također, poslovice ukazuje na nužnost prihvatanja autoriteta u nekoj situaciji, a što je u osnovi ideologije samog romana. Poslovice koje nam Verga predočava kroz lik majstora Ntonija nas generalno najviše uče složnosti u porodici, prihvatanju vlastitog socijalnog statusa i prihvatanju autoriteta. Samim tim su nam poslovice pomogle da zaključimo šta je u osnovi ideologije romana.

I u poslovice *Bez uzde konj se ne jaše* uočavamo inverziju kojom se naglašava leksem *uzde*. Uzde su dio opreme koja se koristi za uspostavljanje kontrole nad konjem tokom jahanja, a čin jahanja bi u njihovom odsustvu praktično bio nemoguć. Zahvaljujući uzdama ćemo usmjeriti životinju u željenom pravcu, a usmjeravanje je suština poslovice. S tim u vezi, trebamo tumačiti značenje koje ima glagol *jahati*, a koji u ovom kontekstu konotira *kretanje, putovanje* (kroz život). Analizirajući poslovice na ovaj način, zaključili smo da je navedena poslovice ekvivalent italijanskoj *Senza pilota barca non cammina*.

¹⁰ www.dizionari.corriere.it (Pristupljeno: 19.5.2022.)

Primjer 3:

Il mare è amaro e il marinaio muore in mare.

(Verga, 1968: 127)

(More je gorko i mornar umire u moru.)

Mnoge su poslovice u romanu u kojima je more simbol opasnosti, a upravo ćemo analizirati jednu kojom se prejudicira smrt mornara. Mornari su se kroz historiju borili sa valovima, suočavali se sa stijenama, smrću svojih prijatelja mornara, što ih je nerijetko natjeralo da se pokaju zato što su se odlučili baviti jednim takvim mučnim poslom punim straha i rizika. Zbog toga su se počele širiti izreke koje podsjećaju na opasnosti i muke koje sa sobom nosi posao mornara. Tvrdnja koju iskazuje ova poslovice poziva slušaoce i čitalačku publiku na prihvatanje žalosnih posljedica koje nosi život mornara.

Poslovice je nosilac teškog i tužnog značenja. Među leksemama koje sačinjavaju poslovice je leksem *marinaio* (bos. mornar) koji nam je bio glavna prepreka da pronađemo ekvivalent na b/h/s jeziku. Činjenica je da postoje u bosanskom jeziku poslovice koje predstavljaju more kao opasnost, a neke od njih su: *More, oganj i žena, tri najgora zla* (Kapetanović-Ljubušak, 2003: 63) i *Na moru se ne grade mostovi* (Kapetanović-Ljubušak, 2003: 207). Obje poslovice su motivisane slikom nedaća koje more sa sobom nosi, da je more opasno i da na moru nema sigurnosti. Smislom bi donekle odgovarale Verginoj poslovice, ali nisu u pitanju leksički slične poslovice, pa ih zbog toga nećemo uvrstiti kao potencijalne ekvivalente. S obzirom na geografski položaj Italije, jasno je zašto postoji mnoštvo izreka o moru i mornarima, dok su u našem jeziku rijetke.

Funkcija Vergine poslovice je informisanje društva o životnim iskustvima mornara i njihovoj nerijetko tragičnoj sudbini. Važno je istaći i da, ukoliko nemamo predstavu o značenju poslovice, ova poslovice bi nam se mogla i dopasti, s obzirom na zvučni ugođaj koji proizvodi kada je čujemo. Ponavljanjem istih glasovnih skupina u iskazu *il mare è amaro e il marinaio muore in mare* postižu se zvučni efekti na onog ko sluša. U pitanju je aliteracija, jedna od stilskih figura kojom se ponavljaju isti suglasnički skupovi na početku dvije ili više riječi, a kojom se nastoji skrenuti pozornost slušaocima (Dardano, 1995: 713). Osim zvučnog efekta, aliteracijom se postiže i ritam iskaza, koji se može percipirati kao ugodna muzikalnost i aludirati na pozitivno značenje iskaza, što, kada je u pitanju naš primjer, nije slučaj.

Primjer 4:

La fame fa uscire il lupo dal bosco.

(Verga, 1968: 311)

(Glad tjera vuka iz šume)

Glad vuka iz grma goni.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 135)

Kada smo čitajući roman naišli na poslovicu *La fame fa uscire il lupo dal bosco*, jasno nam je bilo da se ne radi o običnoj konstataciji, obzirom da i u b/h/s jeziku postoji skoro identična narodna misao sa konotacijskim značenjem. Budući da su ekvivalenti, ukazuju nam na isti način promišljanja dva naroda, odnosno, na zajedničke karakteristike italijanske i bosanske kulture.

U italijanskoj poslovice je upotrijebljen leksem *bosco* (bos. šuma), dok u poslovice koja je ekvivalent imamo leksem *grm*, što je glavna razlika. Što se tiče ostalih elemenata u poslovicama, glagoli *tjerati* i *goniti* odgovaraju italijanskoj kauzativnoj konstrukciji *far uscire*.¹¹ Poredeći dvije poslovice, vidimo da je u bosanskoj poslovice prisutna inverzija s ciljem naglašavanja lekseme *vuk*, što nas navodi da se zainteresujemo i proučimo simboliku koju ima ova životinja.

Nakon istraživanja simbolike lekseme *vuk*, shvatili smo da je njeno semantičko polje u potpunosti određeno konotacijama snaga, inteligencija, vjernost, privrženost, brižnost, socijalnost. Vuk je iznimno privržen i brižan prema potomstvu, na šta nas podsjeća legenda o postanku Rima koja govori o tome da se upravo vučica brinula o Romolu i Remu. Vuk je zapravo čovjek koji se treba izboriti za sebe i za vlastiti opstanak, ali na način da izađe iz svoje zone komfora (šume). On je čovjek koji nastoji da osigura svoj opstanak. Otuda proizlazi jaka motivacija izvornog autora da se pozove upravo na vuka, a ne na neku drugu životinju.

Značenje italijanske poslovice i njenog ekvivalenta na bosanskom jeziku je sljedeće: *potreba nas često može natjerati da radimo stvari koje u normalnim okolnostima ne bismo radili*¹². Datum

¹¹ U kauzativnoj konstrukciji, odnosno, kombinaciji glagola *fare* i bilo kojeg drugog glagola u infinitivu, radnju ne vrši direktno subjekat, već *subjekat tjera, obavezuje i navodi druge na željeno ponašanje*. U poslovice na italijanskom jeziku, kombinaciju glagola *fare* i *uscire* možemo prevesti glagolima *tjerati*, *goniti*, a doslovan prevod bi bio *učiniti da izađe* (Polesini-Karumanchiri, 1988: 304).

¹² www.treccani.it (Pristupljeno: 27.5.2022.)

poslovicom se naglašava koliko je zapravo snažna potreba vuka za hranom koji, kada je gladan, naročito u dugim zimama, ne oklijeva da napusti šumu, tj. da se spusti sa planina u naseljena mjesta. Nužda je ta koja može navesti ljude da se suoče sa novim izazovima i u tome se ogleda alegorijsko značenje poslovice.

Primjer 5:

Un pesce fuori dall'acqua non sa starci.

(Verga, 1968: 136)

(Riba izvan vode ne zna biti.)

Ne može kao riba bez vode.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 226)

Riba bez vode, a vuk bez gore biti ne može.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 282)

Svoja kućica svoja slobodica.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 303)

Slika poslovice *Un pesce fuori dall'acqua non sa starci* je jasna: riba (it. pesce) živi u vodi (it. acqua) a izvan vode joj sigurno neće biti ugodno i bez vodenih uslova na kraju neće ni preživjeti. Ali suština poslovice nije da će riba umrijeti. Fokus poslovice je usmjeren na osjećanja koja ribi donosi nova sredina. Akcentat je, dakle, na negativnim osjećanjima, nemiru i nelagodi koji proizlaze iz promjene sredine. Značenje poslovice je alegorijsko: riba je zapravo osoba koja se ne zna ponašati jednom kada promijeni sredinu na koju je navikla. Poslovica se upotrebljava u situacijama kada se želi iskazati da se neka osoba ne osjeća ugodno upravo zato što se ne nalazi u sredini na koju je navikla, u svom prirodnom okruženju. Tom osjećaju nelagode najčešće doprinose ljudi sa kojima se susreće ili komunicira po prvi put. Dakle, razni su faktori zbog kojih se neko može osjećati kao da nije svoj na svom kada promijeni uobičajenu sredinu.

S druge strane, slika u b/h/s poslovice je bogatija, s obzirom na lekseme *vuk* i *gora* koji se ne nalaze u italijanskoj poslovice. Pa, ipak, smisao je isti u obje poslovice bez obzira na prošireno značenje koje ima u b/h/s jeziku. Poslovice *Riba bez vode, a vuk bez gore biti ne može* možemo povezati sa posloviceom koju smo prethodno naveli, *Glad vuka iz grma goni*, obzirom da i jedna i druga poslovice ukazuju na činjenicu da je šuma/gora prirodno okruženje vuka, odnosno, vuku nigdje drugo ne može biti ugodno kao u prirodi.

Datim posloviceama bi, s obzirom na semantičku vrijednost, odgovarala poslovice *Svoja kućica svoja slobodica*, kojom se ističe najviši stepen udobnosti mjesta odabranog za život. U navedenoj poslovicei možemo primijetiti elipsu¹³ predikata. Također, ostvarena je i rima uz pomoć deminutiva *kućica* i *slobodica*.

Primjer 6:

A donna alla finestra non far festa.

(Verga, 1986: 87)

(Ne zabavljaj se sa ženom na prozoru.)

Sami spoj leksema *donna* (bos. žena) i *finestra* (bos. prozor) na prvi pogled ne upućuje na negativnu konotaciju poslovice. Rima kojom je poslovice prožeta je čini lako pamtljivom i čak bismo mogli pomisliti da je veselog karaktera, ali negacija u nastavku već zahtijeva detaljniju analizu. Istražujući smo saznali da je poslovice zapravo upozorenje i savjet da se ne treba udvarati ženi koja je na prozoru obzirom da je tako izložena javnosti i tuđim pogledima.

S obzirom na takvo značenje poslovice, jasno je da se žele istaći negativne karakteristike žene/žena. U pitanju su stereotipi i predrasude koje su kreirali društvo i kultura na osnovu svojih stavova i normi ponašanja. Mnogi stereotipi i predrasude preovladavaju u svakodnevnom životu, pa ne čudi ni njihova zastupljenost i u frazeologiji. Iščitavajući literaturu, došli smo do saznanja da je frazeologija zabilježila sljedeće osobine žena (etiketirajući ih kao „tipične“ ženske karakteristike): svadljivost, lukavost i prepredenost. Takve karakteristike istovremeno upućuju na spremnost žena da nasamare i prevare druge, a poslovice koju smo predstavili implicira upravo

¹³ Elipsa je *stilska figura koja se sastoji od impliciranja nekog dijela rečenice koji se može zaključiti iz konteksta* (Dardano, 1995: 717).

rizik od prevare. Iako su i u frazeologiji b/h/s jezika brojne poslovice koje upućuju na rodne stereotipe i predrasude, nismo uspjeli pronaći poslovicu koja bi izrazila istu Verginu misao, što upućuje na jedinstvenost misli i duha italijanskog naroda.

Primjer 7:

Le donne hanno i capelli lunghi e il giudizio corto.

(Verga, 1986: 143)

(Žene imaju dugu kosu i kratku pamet.)

Dugih kosa, kratke pameti.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 123)

U romanu je moguće naići na mnoge poslovice koje u svom sastavu imaju leksem *donna* (bos. žena). Za razliku od prethodne poslovice *A donna alla finestra non far festa* kojom se teži istaći prepredenost žena, ovom poslovicom je izraženo suprotno značenje gdje je naglasak zapravo na niskoj inteligenciji žena. Ono što je zajedničko poslovicama na italijanskom i b/h/s jeziku jeste njihovo narodno porijeklo i diskriminativno posmatranje ženskog roda. Radi se o duboko usađenim vjеровanjima prema kojima je moguće da ljudi sude o tuđoj inteligenciji na osnovu fizičkog izgleda. Pored toga, ono što im je također zajedničko jeste to što su i u italijanskoj i u b/h/s posloviци upotrijebljene iste sintagme: *capelli lunghi* (bos. duga kosa) i *giudizio corto* (bos. kratka pamet), što nas ponovo navodi na zaključak da su italijanski i b/h/s jezički sisitemi vrlo slični budući da je moguće pronaći mnogo italijanskih poslovica za koje postoje potpuni ekvivalenti na b/h/s jeziku.

Kada su u pitanju stilske odlike poslovica, za razliku od italijanske koja je u obliku konstatacije, posloviца na b/h/s jeziku se odlikuje elipsom. U našem slučaju je izostavljen leksem *žena*, ali se to može zaključiti iz konteksta, a upravo nedorečenost je razlog zašto je elipsa efektно stilsko obilježje poslovica. Dakle, jedna od najvažnijih karakteristika poslovica jeste nastojanje da se uz što manje riječi više iskaže i poentira, ali i lakše zapamti misao. Iz tog je razloga elipsa često zastupljena stilska figura u književnim djelima.

Primjer 8:

Non è tutt'oro quello che luccica.

(Verga, 1986: 117)

(Nije zlato sve što sija.)

Nije zlato sve što sija.

(Daničić, 1871: 84)

Porijeklom latinska, ali prisutna u različitim kulturama, poslovice *Non è tutt'oro quello che luccica* (bos. Nije zlato sve što sija) uči nas životnim mudrostima: da izgled vara, da nije sve tako dobro kako se čini na prvi pogled, niti je sve što sija izvana u stvarnosti tako dragocjeno. Naime, ova poslovice nas poziva na oprez u donošenju suda o nekome ili nečemu tek tako, ni ne promislivši, jer ono što nam se čini savršenim obično krije neke manje lijepe stvari, daleko je od savršenog, a može imati i štetne posljedice. Samo zato što je neko ostavio dobar ili čak loš utisak na nas ne mora značiti da je zaista dobar ili loš.

Poslovice su istog jezičkog sadržaja i u italijanskom i u bosanskom jeziku, odnosno, potpuni ekvivalenti s obzirom na ključne konstituente *oro* (bos. zlato) i *luccica* (bos. sija). Glavno stilsko obilježje u posloviци je metaforičnost¹⁴ koja doprinosi bogatijoj pjesničkoj slici iskaza.

Metafora se temelji na paradoksalnosti: istovremeno je i istinita i lažna, istinita u jednom smislu, figurativnom, a lažna u drugom, doslovnom smislu (Massalkaya, 2016: 6). Tako je i poslovice *Nije zlato sve što sija* u doslovnom smislu lažna jer je zlato metal žute boje koji sija, a u figurativnom istinita, gdje je zlato metafora za kvalitet koji nikada nije u vanjskom izgledu, već u prirodi ljudi i stvari. Date poslovice su vrlo postojane u svakodnevnom govoru, a njihove druge varijante bi bile: *Nije zlato sve što se žuti, Nije sve mlijeko što god se bijeli, Nije svako kovač ko ruke mrči* (Kapetanović-Ljubušak, 2003: 240).

¹⁴ Metafora je stilska figura kojom riječ ili izraz poprima *figurativno i slikovito značenje*. Slična je alegoriji koja se često doživljava kao *produžena metafora*, međutim, postoji bitna razlika između ove dvije stilske figure: *alegorija se može čitati i doslovno i u prenesenom značenju, dok je značenje metafore uvijek preneseno, figurativno* (Dardano, 1995: 719).

Primjer 9:

A buon cavallo non gli manca sella.

(Verga, 1986: 180)

(Dobrom konju ne nedostaje sedlo.)

Dobru konju ne trebaju mahmuze.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 117)

Italijanska poslovice *A buon cavallo non gli manca sella* je prožeta alegorijom. O značenju date poslovice Volpini piše da kada je nešto dobro, uvijek će biti onih koji će to primijetiti i iskoristiti, baš kao što je *dobar i snažan konj uvijek veoma tražen* (Volpini, 2000: 7). Ovom poslovicom se želi reći da će se upravo život pobrinuti da oni koji nešto zaista žele i za to imaju potrebne vještine, dobiju priliku da ostvare svoju želju. Vjeruje se da će oni koji zaista imaju kompetencije sigurno imati i prilike u životu da iskoriste svoje prednosti. Stoga, dobar konj predstavlja zapravo dobru priliku koja će teško ostati nezapažena. Kada su u pitanju ključni konstituenti, to su *buon* (bos. dobar), *cavallo* (bos. konj) i glagol *mancare* u negaciji (bos. nedostajati). Poslovice koju smo naveli kao ekvivalent na b/h/s jeziku sadrži leksem *mahmuze* koji je ujedno jedina razlika u izrazima, a značenje je nepromijenjeno. Mahmuza je *ostruga koja je pričvršćena za petu obuće* koja služi za poticanje konja tokom jahanja (Kapetanović-Ljubušak, 2003: 117). Svejedno da li je upotrijebljen leksem *sella* (bos. sedlo) ili *mahmuze*, poruka je ista: jednom konju, ukoliko zaista posjeduje potrebne kvalitete, ne treba ni jedno ni drugo jer kvaliteta nije u vanjskom izgledu, već u prirodi živih bića.

Primjer 10:

Una mela fradicia guasta tutte le altre.

(Verga, 1986: 269)

(Jedna truhla jabuka kvari sve druge.)

Gubava ovca cijelo stado otruje.

(Kapetanović-Ljubušak, 2003: 139)

Jedna truhla jabuka (it. una mela fradicia) kvari sve druge (it. guasta tutte le altre) doslovni je prijevod poslovice upotrijebljene u Verginom romanu. Njeno značenje je alegorijsko i odnosi se na činjenicu da truhla jabuka može uzrokovati da druge jabuke u neposrednoj blizini počnu truhnuti. Spoj leksema *truhla jabuka* se zapravo odnosi na zlonamjernu osobu koja svojim djelovanjem štetno utiče na druge (članove porodice, prijatelje, radne kolege), kao i na samu sebe. Ista misao izražena je i na b/h/s jeziku drugačijim, ali jednako efektivnim spojem leksema *gubava ovca cijelo stado otruje*.

Funkcija poslovice je da ukaže na štetnost takvog oblika ponašanja u privatnom i poslovnom životu i istovremeno nas poziva na odricanje od negativne atmosfere koja nije poticajna ni za koga u nekom odnosu.

6. POSLOVICE POTPUNE EKVIVALENCIJE

Nakon prethodno predstavljene kontrastivne analize poslovice, u ovom dijelu rada ponudit ćemo pregled analiziranih italijanskih i b/h/s poslovice istog ili izrazito sličnog sadržaja. Kada smo prikupili određeni broj italijanskih poslovice iz Verging romana *I Malavoglia* i započeli analizu, primijetili smo da većina italijanskih i b/h/s poslovice imaju identičan ili izrazito sličan izraz i sadržaj. U toj nam je analizi lakoća prevođenja italijanskih poslovice na b/h/s jezik predstavljala najvažniji parametar koji nas je navodio na mogućnost postojanja potpune ekvivalencije među poslovicama, odnosno, da među b/h/s poslovicama postoje one koje i izrazom i sadržajem odgovaraju italijanskim poslovicama.

Kategoriji poslovice potpune ekvivalencije pripadaju sljedeći primjeri:

- Lontano dagli occhi, lontano dal cuore.
Daleko od očiju, daleko od srca.
- Ognuno tira l'acqua al suo mulino.
Svak' na svoj mlin vodu navraća.
- La fame fa uscire il lupo dal bosco.

Glad vuka iz grma goni.

- Le donne hanno i capelli lunghi e il giudizio corto.
Dugih kosa, kratke pameti.
- Non è oro tutto quello che luccica.
Nije zlato sve što sija.

7. POSLOVICE FUNKCIONALNE EKVIVALENCIJE

U prethodnom poglavlju smo predstavili kategoriju poslovice potpune ekvivalencije, a u ovom ćemo ponuditi pregled poslovice funkcionalne ekvivalencije. Ukoliko bismo morali izdvojiti jedno glavno obilježje i jedne i druge kategorije poslovice, to bi zasigurno bila lakoća, odnosno, teškoća u pronalazaženju ekvivalenata. Naime, nakon što smo najprije analizirali poslovice koje pripadaju kategoriji poslovice potpune ekvivalencije, uvidjeli smo da postoji veliki broj onih poslovice koje, kada ih prevedemo, na b/h/s jeziku ne predstavljaju ništa drugo osim puke izjave ili rečenice koje nemaju konotativno značenje ni stilsku obojenost. Takve poslovice su karakteristične samo za italijanski jezik i zato se nismo mogli služiti doslovnim prevodom u traženju njihovih ekvivalenata. Stoga smo, imajući na umu semantičku vrijednost italijanskih poslovice, nastojali pronaći poslovice na b/h/s jeziku kojima se prenosi ista poruka. Kada smo ih uporedili, italijanske poslovice su se na planu izraza značajno razlikovale od b/h/s poslovice koje smo predstavili kao potencijalne ekvivalente, odnosno, mogli smo uočiti mnoga odstupanja kada su u pitanju njihovi ključni konstituenti. Ipak, detaljnijom analizom smo ustanovili da su date italijanske poslovice sadržajem podudarne sa b/h/s poslovicama, jer i jedne i druge imaju istu funkciju, tj. nastoje prenijeti istu poruku i imaju istu semantičku vrijednost.

U kategoriju poslovice funkcionalne ekvivalencije smo uvrstili sljedeće primjere:

- Fa il mestiere che sai, se non arricchisci camperai.
Zanat je u nevolji najbolji pomoćnik.
- I vicini devono fare come le tegole del tetto, a darsi l'acqua l'un l'altro.

Kamen na kamen, a čovjek se na čovjeka naslanja. / U slozi je snaga.

- Ciascuno deve pensare alla sua barba prima di pensare a quella degli altri.
Zaviri u svoju torbu, pa ti ne treba gledat' u tuđu. / Meti ispred svoje kuće.
- Il buon pilota si conosce alle burasche.
Na mucu se poznaju junaci.
- Senza pilota barca non cammina.
Bez uzde konj se ne jaše.
- Un pesce fuori dall'acqua non sa starci.
Riba bez vode, a vuk bez gore biti ne može. / Ne može kao riba bez vode.
- A buon cavallo non gli manca sella.
Dobru konju ne trebaju mahmuze.
- Una mela fradicia guasta tutte le altre.
Gubava ovca cijelo stado otruje.

8. ZAKLJUČAK

U ovom radu nam je bio cilj predstaviti poslovice iz romana *I Malavoglia* G. Verge, pronaći im ekvivalente u b/h/s jeziku, analizirati ih sa leksičko-semantičkog nivoa, te istaći njihove stilske odlike. Završni dio rada sadrži i preglednu klasifikaciju ukupno trinaest poslovice koje smo pronašli, a koje su istog ili sličnog sadržaja i u italijanskom i u b/h/s jeziku. Namjera nam je bila da pronađemo što više poslovice koje su približnog ili istog sadržaja, jer su one pokazatelj sličnosti u italijanskoj i bosanskoj kulturi i jeziku. U kategoriju poslovice potpune ekvivalencije smo uvrstili pet primjera, što znači da smo pronašli više poslovice različitog sadržaja, njih osam, koje smo uvrstili u kategoriju poslovice funkcionalne ekvivalencije, a koje, s druge strane, ukazuju na jedinstvenost kako bosanskog, tako i italijanskog jezika.

Iako su naizgled obične konstatacije, poslovicama je glavna funkcija informisanje, upozoravanje i savjetovanje šire mase. Svoje porijeklo poslovice vode iz iskustava, kako pozitivnih, tako i negativnih, prijašnjih generacija. U pitanju su narodne misli koje su se kasnije počele koristiti kao poslovice. Jednostavnost u izrazu je ono što upućuje na njihovo narodno porijeklo: sve lekseme u poslovicama su razumljive „običnom“ narodu i bez konsultovanja rječnika. Iako su po strukturi kratke, poslovice u sebi sažimaju ogromno znanje temeljeno na iskustvu naših predaka, te nas pozivaju upravo da prepoznamo mudrost i značaj njihovog iskustva. Svaka navedena i analizirana poslovice je svjedok širine misli italijanskog i bosanskog naroda, kao i zajedničkih karakteristika ove dvije različite kulture. Verga je odlučio obogatiti svoje djelo velikim brojem poslovice koje su se vijekovima prije upotrebljavale u govoru Sicilijanaca, s ciljem informisanja i pozivanja čitalačke publike da o njima promišljaju i da se njima koriste. Na taj način ih je ujedno i ovjekovječio. Ništa manje nisu zaslužni ni Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak i Đuro Daničić čija djela *Narodno blago* i *Poslovice* predstavljaju paremiološko bogatstvo b/h/s jezika.

Nepostojanje jezične barijere, melodičan karakter i rima uveliko olakšavaju pamćenje bisera mudrosti. Poslovice na italijanskom jeziku podsjećaju na obične konstatacije, dok su poslovice na b/h/s jeziku često odlikovane elipsom, ali su i jednim i drugima zajedničke karakteristike jasnoća i konciznost izraza. Upotreba stilskih figura je bila jednako prisutna u poslovicama na italijanskom i na b/h/s jeziku, npr. inverzija u poslovice *Na mucu se poznaju junaci*, alegorija u *Un pesce fuori dall'acqua non sa starci*, metafora u *Nije zlato sve što sija*, personifikacija u *Senza pilota barca non cammina*, kao i aliteracija u poslovice *Il mare è amaro e il marinaio muore in mare*. Došli smo

do zaključka da je upotrebom navedenih stilskih figura vrlo lako skrenuti i održati pažnju čitalačke publike jer je akcenat na ekspresivnosti i slikovitosti izraza, a to je cilj kojem teže mnogi pisci.

Korpus poslovice koje smo prezentirali u radu na početku je predstavljao svojevrsan izazov na koji smo odgovorili osnovnom leksičko-semantičko-stilskom analizom. Kakogod, frazeologija i paremiologija za jedan jezik i njegove govornike predstavljaju neiscrpno blago, stoga se nadamo da će ovaj rad biti dobar izvor informacija onima koji će svoje radove pisati iz oblasti frazeologije i paremiologije italijanskog i b/h/s jezika.

9. LITERATURA

Korpus:

1. Daničić, Đ. (1871) *Poslovice*. Zagreb: Štamparija Drag. Albercht.
2. Kapetanović-Ljubušak, M. (2003) *Narodno blago*. Sarajevo: Preporod.
3. Verga, G. (1968) *I Malavoglia*. Torino: Edizioni Scolastiche Bruno Mondadori.

Izvori:

1. Bedlek, K. (2020) *Stereotipi i predrasude u hrvatskoj frazeologiji*. Diplomski rad. Rijeka: Filozofski fakultet.
2. Božanić, J. (2018) Poslovice otoka Visa, paremiološke i stilističke interpretacije, korpus i leksik. U: *Čačavska rič* (1-2), 5-157. URL: <https://hrcak.srce.hr/212754> (Pristupljeno 11.5.2022.)
3. Braović-Plavša, M. (2020) Leksem more u poslovicama talijanskog jezika. U: *Fluminensia* 32 (2), 63-84. URL: <https://doi.org/10.31820/f.32.2.3> (Pristupljeno 3.4.2022.)
4. D'Ambra, F. (1886) *Proverbi italiani ordinati e illustrati*. Firenze: Adriano Salani Editore.
5. Da Rotterdam, E. (2013) *Adagi: Prima traduzione italiana completa a cura di Emanuele Lelli*. Milano: Bompiani.
6. Dardano M., Trifone P. (1995) *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.
7. Della Rocca, A. (2017) La fraseologia: origini e genere tra italiano e spagnolo. Un'analisi comparativa. In: *Tanto va el càntaro a la fuente que ci lascia lo zampino*, 9-49. URL: https://www.academia.edu/38045793/La_fraseologia_origini_e_genere_tra_italiano_e_spagnolo_Unanalisi_comparativa (Pristupljeno 3.4.2022.)
8. Guiraud, P. (1964) *Stilistika*. Sarajevo: Veselin Masleša. Sa francuskog jezika preveo Branko Džakula.
9. Katnić-Bakaršić, M. (2001) *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
10. Kekez, J. (1984) *Poslovice i njima srodni oblici*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.
11. La Sorsa, S. (1940) I marinai italiani e i loro proverbi. In: *Lares* 11 (4), 311-340. URL: <https://www.jstor.org/stable/i26236997> (Pristupljeno 13.6.2022.)

12. Massalkaya, J. (2016) Metaforizacija kao manifestacija alofronije. U: *Filologija i kultura* (4), 46. URL: <https://adabor.ru/bs/material-for-classes/> (Pristupljeno 28.6.2022.)
13. Melvinger, J. (1984) *Leksikologija*. Osijek: Pedagoški fakultet.
14. Menac, A. (1978) Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije. *Filologija* 8, 219-226. URL: <https://hrcak.srce.hr/184237> (Pristupljeno 23.9.2022.)
15. Molnar, D., Vidaković-Erdeljić, D. (2009) Paremija u pisanoj javnoj komunikaciji u hrvatskome i engleskome jeziku. U: *Jezikoslovlje* 10 (1-2), 45-58. URL: <https://hrcak.srce.hr/43495> (Pristupljeno 24.9.2022.)
16. Pappalardo, S. (1967) Il proverbio nei Malavoglia del Verga. In: *Lares* 33 (3-4), 139-153. URL: <https://www.jstor.org/stable/26235832> (Pristupljeno 15.6.2022.)
17. Polesini-Karumanchiri, L. (1988) *L'italiano d'oggi: note di grammatica per corsi universitari*. Toronto: University of Toronto Press.
18. Simić, R. (2001) *Opšta stilistika*. Beograd-Nikšić: Jasen.
19. Sorrento, L.(1925-1927) Folclore e dialetti d'Italia. In: *Aevum* 1 (4), 635-782. URL: <https://www.jstor.org/stable/25818272> (Pristupljeno 15.6.2022.)
20. Tanović, I. (2000) *Frazeologija bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.
21. Volpini, C. (2000) *Proverbi sul cavallo*. Milano: Lampi di Stampa.
22. Žunić N., Botalić M. (2014) Komunikacija između poslovice na bosanskom i turskom jeziku. Društveno-kulturno-književni pristup. U: *Tukas*, 674-691. URL: <https://www.academia.edu/10352205> (Pristupljeno 15.6.2022.)

Internet izvori:

1. Vocabolario Treccani, dostupno na: www.treccani.it
2. Dizionari Garzanti Linguistica, dostupno na: www.garzantilinguistica.it
3. Dizionari Corriere della Sera, dostupno na: www.dizionari.corriere.it
4. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leiksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: www.enciklopedija.hr